

Legat til Heltborg bibliotek

Jens Verner Præstgaard

Anders Larsen Søndergaard blev 1815 dimitteret med 1. karakter udmærket duelig fra Snedsted Seminarium og ansat som lærer og kirkesanger i Heltborg. Det var en meget energisk og dygtig lærer sognet havde fået. I de mange år han virkede tog han initiativ til meget, som ikke var almindeligt i små landsogne. Han betegnedes da også i en indberetning som fortrinlig og dygtig. Et af de mere fremsynede initiativer han tog var oprettelsen af et sognebibliotek på et tidspunkt, da kun de færreste byer havde folkebiblioteker, og der kun var et sogn i amtet, der havde et bibliotek. Da han havde bemærket ”den almindelige ulyst til læsning”, begyndte han med de flinkeste af sine skolebørn, havde siden fast udlån en gang om ugen af sine egne bøger. I 1827 bad han Landhusholdningsselskabet om støtte i form af bøger. I 1828 tog han fat med 3 bøger skænket af amtmand Faye, der varmt støttede ”denne brave skolelærer”, 47 af sine egne og godt 30 bind fra Landhusholdningsselskabet.

For at sikre bibliotekets beståen og videre udvikling oprettede han i august 1863 et legat, der kom til udbetaling efter hans død 3. okt. samme år og frem til 1984.

Legat til Heltborg bibliotek.

Vi Christian den Niende af Guds nåde konge til Danmark, de Venders og Gothers, hertug til Slesvig, Holsteen, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenburg,

Gjøre vitterligt: At eftersom hos os allerunderdanigst er ansøgt og begjæret vor allerhøieste stadfæstelse på den i original herved hæftede fundats for skolelærer og kirkesanger Anders Larsen Søndergaards legat til vedligeholdelse og udvidelse af et sognebibliotek for Heltborg sogn under Thisted Amt udi vort land Nørrejylland, så ville vi allernådigst have forbemeldte fundats udi alle dens ord, klausuler og punkter bekræftet og stadfæstet, ligesom vi og hermed bekræfter og stadfæster samme, dog således at legatets aktiver ville være at anbringe i anordningsmæssige effekter, der ville at forsynes med forbudspåtegning af Thisted Amtsråd, forbydende alle og enhver imod det som

foreskrevet står, hindre at gøre.

*Givet i vor kongelige residensstad
Kjøbenhavn den 12 september 1883.*

*Under vort kongelige segl.
Efter hans kongelige majestæts allernådigste befaling.*

E. Sceel

Stadfæstelse på fundats for skolelærer og kirkesanger Anders Larsen Søndergaards legat til vedligeholdelse og udvidelse af et sognebibliotek for Heltborg sogn under Thisted Amt.

Jeg underskrevne Anders Larsen Søndergaard, forhenværende kirkesanger og skolelærer i Heltborg, gør hermed vitterligt, at jeg har besluttet at stifte et legat til fordel for Heltborg sognebibliotek, dersom de kære sognebeboere ville modtage det lidet, jeg kan byde, og påtage sig den ulejlighed, som legatets bestyrelse vil medføre.

For dette legat opsætter jeg hermed, i håb om kongelig allernådigst konfirmation følgende

Fundats

Når jeg ved døden er afgang, skal der af mit bo udredes 100 rdl. RM til Heltborg sognebibliotek, og disse eet hundrede rigsdaler rigsmønt skulle være forfaldne til udbetaling 11. juni eller 11. decbr., som indfalder næst efter årsdagen efter min dødsdag.

Så snart det bestemte antal medlemmer til bestyrelsen er valgt, og samtlige valg er modtagne, meddeler bestyrelsens formand min plejedatters mand Anders Christian Jensen, skriftlig underretning derom, og bemeldte Anders Christian Jensen er da forbunden til at betale pengene til den ovenfor bestemte forfaldstid. Skulle den nævnte meddelelse fra bestyrelsens formand blive Anders Christian Jensen tilstillet så nær under forfaldstiden, at han ikke i så kort tid kan skaffe pengene tilveje, så kan han, når han derom erklærer sig inden 14 dage efter meddelelsens modtagelse, betale dem et halvt år senere med et halvt års renter 4 P.C. p.a.

Disse 100 rdl. betales til bestyrelsens formand. De kunne betales enten ved Contant betaling eller ved overdragelse af en panteobli-

gation lydende på denne sum.

Og dersom jeg ved min død har penge indestående i Thisted Amts Sparekasse på Conto nummer 1257, (tolv hundrede og syv og halvtredsindstyve) så skulle også disse tilfalde biblioteket. Den vedkommende sparekassebog lyder for tiden på 78 rdl., og ligesom jeg er betænkt på at gøre videre indskud på dette kontonummer, om jeg ser mig istand dertil, således forbeholder jeg mig også ret til at udtage penge af kassen, ifald jeg måtte finde anledning. Og dersom jeg inden min død har opsagt nogle af pengene uden at have modtaget dem, så skal ovennævnte min plejedatters mand, Anders Christian Jensen være berettiget til at modtage dem. Derimod haver han ingen ret til at udtage flere penge af sparekassen, end jeg førend min død havde opsagt, og af sparekassepengene kan han ikke hæve renter, men disse skulle tilfalde legatet.

Sparekassebogen leverer Anders Christian Jensen til bestyrelsens formand, så snart denne har meddelt ham underretning om at valgene på medlemmer til bestyrelsen er tilendebragt og samtlige valg modtagne, undtagen Anders Chr. Jensen da endnu ikke har modtaget de penge, som jeg før min død måtte have opsagt, i hvilket tilfælde han beholder den, indtil disse kunne have udbetalte.

Oven omtalte 100 rdl., eventuelt i forening med sparekassebogens indhold, danner grundlaget for bibliotekets fond.

Halvdelen af de årlige renter og renters renter, eller hvilke andre indtægter biblioteket i fremtiden måtte tilkomme, anvendes til dets vedligeholdelse og udvidelse, samt til andre nødvendige udgifters udredelse feks. anskaffelse af de fornødne protokoller, de fornødne afskrifter af fundatsen osv.

Den anden halvdel af de årlige indtægter lægges til fonden, for at der således med de tid efter anden forøgede renter efterhånden kan anskaffes flere bøger, eftersom læselysten tiltager og trang til læsning mere føles.

Anm: I det her vedhæftede bilag, litra A har jeg tilladt mig nærmere at begrunde denne fremgangsmåde tilligemed nogle af de herefter følgende bestemmelser.

Biblioteket ønskede jeg, måtte vorde bestyret af nogle af kommunens hæderligste mænd, og at det måtte stå under overbestyrelse af amtsrådet som den øverste kommunale autoritet i amtet.

Med hensyn til bestyrelsens sammensætning og virksomhed skal jeg tillade mig følgende forslag:

§ 1

Til at sørge for bibliotekets pengesummers sikkerhed og frugtbargørelse, og for bøgernes opbevaring og udlån, samt for nye bøgers indkøb og i det hele for bibliotekets tarv vælges 6 af kommunens beboere, og sognepræsten ombedes at tiltræde bestyrelsen som formand. Skulle præsten undslå sig for at tiltræde bestyrelsen, så udnævnes et medlem mere ved valg. (Se litra A).

§ 2

Bestyrelsens medlemmer vælges ligesom sogneforstanderskabets i to halvdele af to forskellige slags vælgere. Dersom sognepræsten tiltræder bestyrelsen, ville begge halvdele af de valgte medlemmer altså være lige store, men i modsat fald vil der blive en større og en mindre halvdel, ligesom det var tilfældet med sogneforstanderskabet. De samme regler som gælder for valgene til sogneforstanderskabet med hensyn til valgret og valgbarhed, samt funktionstid m.m. følges også for bestyrelsens vedkommende.

§ 3

Valgene til bestyrelsens første sammensætning ledes af sogneforstanderskabet, men de senere valg af bestyrelsen selv. De medlemmer, som første gang bliver valgte, vedbliver bestillingen indtil der i et af de følgende år foretages nyt valg på en afdeling af forstanderskabet, men i det samme år, som dette finder sted, aftræder den afdeling af bestyrelsen, der er valgt af den samme klasse vælgere, som har valgt de aftrædende sogneforstandere, og nye medlemmer vælges i deres sted. Når så 3 år senere den anden afdeling af sogneforstanderskabets medlemmer fornys, aftræder den tilsvarende afdeling af bestyrelsen og nye medlemmer vælges i stedet, og således fremdeles. Efter ethvert valgs tilendebringelse meddeler bestyrelsens formand amtsrådet underretning om udfaldet. (Litra A.)

§ 4

Medlemmernes funktionstid regnes fra nytår til nytår; undtagen for deres vedkommende, der første gang bliver valgte; thi disse overtager bestyrelsen umiddelbart efter valgenes tilendebringelse og vedbliver til udgangen af det år, ved

hvis slutning de skulle afløses.

§ 5

Bestyrelsen afgør selv, hvorledes dens forretninger skulle deles, om der f.eks. skal udnævnes en blandt dens medlemmer til regnskabsfører, eller de derhen hørende forretninger overtages af formanden osv.

§ 6

Bibliotekets anliggender afgøres i bestyrelsens møder efter stemmeflerhed. I tilfælde af lige stemmer gør formandens stemme udslaget. Dersom mindretallet i et eller andet tilfælde ønsker det, kan sagen indstilles til amtsrådet, hvis afgørelse bliver at tage til følge.

§ 7

Bestyrelsen holder møde, så ofte det anses for nødvendent, og altid, når formanden eller tre af medlemmerne begærer det.

Er et møde ikke fuldtalligt, kan det dog tage beslutninger, når i det mindste halvdelen af medlemmerne er til stede.

Også om der kun er tre medlemmer til stede, kan mødet ved enstemmighed tage beslutninger, dersom

A: Mødetiden var bestemt ved det foregående møde og indført i bestyrelsens protokol tillige med forhandlingsgenstandene, eller medlemmerne bevisligen med 4 dages varsel er underrettede om mødetid og sted og om forhandlingsgenstandene, og

B: Dersom mødet ikke er bestemt til at afholdes en søn- eller helligdag, og heller ikke en på hvilken der holdes marked nogen steder i Thisted amt, eller dagen næstforud eller næst efter markedsdagen.

§ 8

Bestyrelsen sørger for at gøre bibliotekets kapitaler frugtbringende på bedste måde og frem for alt for deres sikkerhed. Skulle biblioteket lide noget tab, der er forårsaget ved tilregnelig mangel på omhu fra bestyrelsens side, så er dens medlemmer en for alle og alle for en ansvarlige for tabet. (Se litra A).

Lider derimod biblioteket på en eller anden måde et tab, for hvilket bestyrelsen ikke kan gøres ansvarlig, så ophører indkøbet af nye bøger, og den hele indtægt med undtagelse af hvad der kan medgå til en eller anden uopsæt-

telig udgift, lægges til fonden, indtil denne igen har samme størrelse, som den til den tid ville have haft, når intet tab var indtruffet.

Tror bestyrelsen, at bibliotekets virksomhed ved sådan standsning af bøgernes indkøb ville lide for meget, så kan den også, når amtsrådet dertil giver sit samtykke, bruge indtil en Fjerdedel af de årlige indtægter og kun lægge de tre fjerdedele til fonden, imod at det forhøjede tillæg vedbliver i et tilsvarende længere tidsrum.

§ 9

Den del af indtægterne, hvormed fonden årligt skal forøges, indsættes i Thisted Amts Sparekasse, medmindre bestyrelsen skulle vide en anden sikker måde, hvorpå den lettere kunne anbringes eller gøres mere frugtbringende. Og når biblioteket efterhånden samler større kapitaler, søger bestyrelsen enten med pant i faste ejendomme eller på anden måde at gøre dem så frugtbringende som muligt.

§ 10

Regnskabsføreren aflægger ved hvert års udgang regnskab over bibliotekets indtægter og udgifter i det forløbne år. Regnskabet bør udvise, hvor meget den halvdel af indtægterne udgør, der var bestemt til forbrug, samt hvad beholdning der har været i kassen fra det foregående år, eller hvilken underballance, der har været i dette. Og ligeledes hvortil de brugte penge er anvendte, hvilke bøger, der er indkøbte, og hvad hver af disse har kostet, samt hvilken beholdning eller underballance, der bliver at tilføre næste års regnskab.

Om end det ikke altid vel kan undgås, at der bliver nogen underballance i regnskabet, så bør denne dog kun udgøre en liden kvotedel af årets indtægter, da disse ikke forud bør være optagne for det følgende år. I fornøden fald kan amtsrådet til enhver tid bestemme grænserne for underballancens størrelse.

Forsåvidt der i årsløbet måtte være skænket bøger eller penge til biblioteket, vil dette også være at indføre i regnskabet tillige med giverens navn og underretning om gavens størrelse og beskaffenhed.

§ 11

Ved et møde, der afholdes henimod slutningen af året fremlægges regnskabet af regnskabsføreren, Det efterses da af bestyrelsens øvrige med-

lemmer, og om det befindes rigtigt, bevidnes dette af dem ved påtegnet attest. Findes der imidlertid fejl i regnskabet, så overlades det til regnskabsføreren at berigtige det, og derpå atter at fremlægge det enten ved det samme møde, eller ved et møde, som bestemmes afholdt nogle dage derefter. Skulle der da endnu findes fejl, gør de øvrige medlemmer deres bemærkning derom og forsyner den med deres underskrift.

Mødet, hvorved regnskabet fremlægges, holdes så nær ved årets slutning, at det med rimelighed kan antages, at der inden dets udgang ikke vil forefalde nogen indtægt eller udgift.

Skulle der så alligevel indløbe nogen indtægt eller udgift inden årets udløb, så kan regnskabsføreren ved en påtegning, dateret den 31. dec. bemærke det på regnskabet. Lider dette derved nogen betydelig forandring, så kan bestyrelsen enten ved et møde i begyndelsen af det følgende år eller ved det næste regnskabs fremlæggelse, afgive sine bemærkninger derover. Har regnskabsføreren siden regnskabs fremlæggelse begået nogen fejl, enten med hensyn til indtægt eller udgift, så bærer han ansvaret derfor, om han end aftræder det følgende nytår, og det samme vil være tilfældet med de øvrige aftrådte medlemmer, om fejlen er af den beskaffenhed, at disse kunne pålægges nogen del i ansvaret.

I begyndelsen af det følgende år indsendes regnskabet tillige med de tilhørende kvitteringer som bilag til amtsrådet, efter at det i forvejen har været udlagt til offentligt eftersyn i lighed med, hvad der gælder om skolevæsenets regnskaber.

Samtidigt med regnskabet udlægges også til offentligt eftersyn en dertil taget afskrift af fundatsen med bilag litra A, som bliver at opbevare i biblioteket, hvor det igen henlægges, når det har været udlagt i lovbefalet tid.

§ 12

Med regnskabet følger tillige oplysning om fondens størrelse ved regnskabsårets begyndelse, og om dets tilvækst ved tillæget af årets halve renter, samt om hvor og hvorledes dens kapitaler er anbragte osv.

§ 13

Bestyrelsen antager en bibliotekar, der sørger for bøgernes opbevaring og udlån og fører nøjagtig protokol over deres udlån og tilbagelevering, således, at han til enhver tid kan påvise, hvor en

hvilken som helst bog findes, som ikke er til stede på biblioteket. Protokollen leveres ham af bestyrelsen og føres efter et derom givet eller approberet skema.

Bibliotekaren indfører kataloget i protokollen og tilføjer navne og numre på de bøger, hvormed biblioteket tid efter anden forøges, samt tilføjer den dato, på hvilken han har modtaget bøgerne og hensat dem i biblioteket.

Når en bog bliver opslidt, så bemærker han dette i kataloget og foreviser bogen for bestyrelsens formand, og dersom en bog bliver beskadiget eller forkommer, så anmærker han sådant i protokollen tillige med underretning om for hvem skaden er sket, og indberetter sagen til bestyrelsen.

§ 14

Bibliotekaren sørger for, at enhver bog er forsynet med helt omslag, inden den udlånes, og til erstatning for hans ulejlighed dermed og for udlæg til det fornødne papir osv, kan bestyrelsen pålægge læserne at betale ham en vis årlig kendelse. Denne kendelse betaler læseren, inden han første gang i et kalenderår låner en bog, og den gælder til den påfølgende nytårsdag, hvorefter der igen betales for det følgende år. Denne kendelse er den eneste udgift, som læseren har for bøgernes afbenyttelse, når han behandler dem ret og leverer dem tilbage til rette tid.

Skulle nogen deltagers formues omstændigheder være så ringe, at han måtte finde kendelsen trykkende, og bestyrelsen erkender, at hans besværing er grundet, så kan den for hans vedkommende nedsætte den til det halve, eller ifald han er fattig, ganske fritage ham for at svare nogen kendelse.

Hvo der ikke tidligere i årsløbet har benyttet bøgerne, men ønsker at begynde dermed efter mikkelsdag, betaler for dette år kun den halve kendelse, når han ved sin optagelse som deltager tillige vil betale den fulde kendelse for det følgende år.

Bestyrelsen kan forandre kendelsens størrelse så ofte den dertil finder anledning.

Dersom nogen, før et år er udløben afgår som deltager i biblioteket, enten efter eget ønske, eller ifølge bestyrelsens beslutning, så kan han dog ikke afgive fordring på tilbagebetaling af nogen del af den for året betalte kendelse, om end en større del af året er tilbage ved hans

aftrædelse.

§ 15

Efterhånden som biblioteket udvides, ville bibliotekarens forretninger selvfølgelig tiltage, og når dette er sket i nogen betydelig grad, ville tillige bibliotekets indtægter være noget forøgede. Når bestyrelsen finder, at bibliotekaren i betragtning heraf bør tilstås nogen godtgørelse af bibliotekets indtægter, indgiver den forslag derom til amsrådet for en vis årrække; og forsåvidt rådet bifaldet forslaget, vil det være at følge i det bestemte tidsrum. Efter dette tidsrums udløb tages det atter under overvejelse, om den tagne bestemmelse også skal gælde for den følgende periode, eller den skal noget forandres.

§ 16

Dersom skolelæreren findes villig til at overtage bibliotekarforretningerne, synes de naturligst at kunne overdrages til ham, da hensigten med bibliotekets oprettelse slutter sig til hans embedsvirksomhed. Men skulle han ikke kunne overtage bestillingen, eller han ikke udfører forretningerne tilbørligt, så vælges en anden ordentlig mand, der interesserer sig for læsning og er villig til at påtage sig nogen ulejlighed for at vække læselyst hos andre og tilfredsstille den på en gavnlig måde.

Skulle bestyrelsen finde det nødvendigt at antage en bibliotekar enten i Visby sogn, eller endog uden for pastoratet, så sørger den dog for, så vidt muligt, at en passende del af bøgerne hensættes til udlån et sted i Heltborg sogn, når ellers nogen som har plads til at opbevare bøgerne på et tørt sted vil påtage sig ulejligheden med deres udlån.

§ 17

Bestyrelsen foreskriver de vedtægter, som skulle følges ved bøgernes udlån og hvad dermed står i forbindelse og disse vedtægter er såvel bibliotekaren som læserne forbundne til at føle sig efterrettelige. (Litra A).

§ 18

Bøgerne kunne udlånes til enhver i sognet eller pastoratet, om hvem det med vished kan vides, og som i fornøden fald kan stille sikkerhed for, at han vil behandle bøgerne vel og iøvrigt følge de vedtagne vedtægter, og som i forefaldende tilfælde vil betale, hvad der af bestyrelsen i

overensstemmelse med vedtægterne måtte blive ham pålagt.

Børn og tyende kunne også låne bøger af biblioteket, men dog kun når faderen eller husbonden vil påtage sig ansvaret på deres vegne, og bestyrelsen finder dem dertil pålidelige.

Angående ledige eller hjemløse personer står det til bestyrelsen at bedømme, om og i så fald på hvilke vilkår, de kunne optages som deltagere.

Bøgerne må ikke bruges af børnene i skolen, om end biblioteket har sin plads der.

Når nogen udenfor pastoratet måtte ønske at tiltræde som deltager, så afgør bestyrelsen, om dette kan lade sig gøre uden for megen hinder for pastoratets læsere, og i så fald på hvilke vilkår han kan optages. Den pågældende melder sig da hos formanden, og dersom denne finder, at han kan optages, så meddeler han ham derfor at et bevis, som den tiltrædende foreviser bibliotekaren, når han første gang låner en bog og betaler den bestemte kendelse. (Litra A).

§ 19

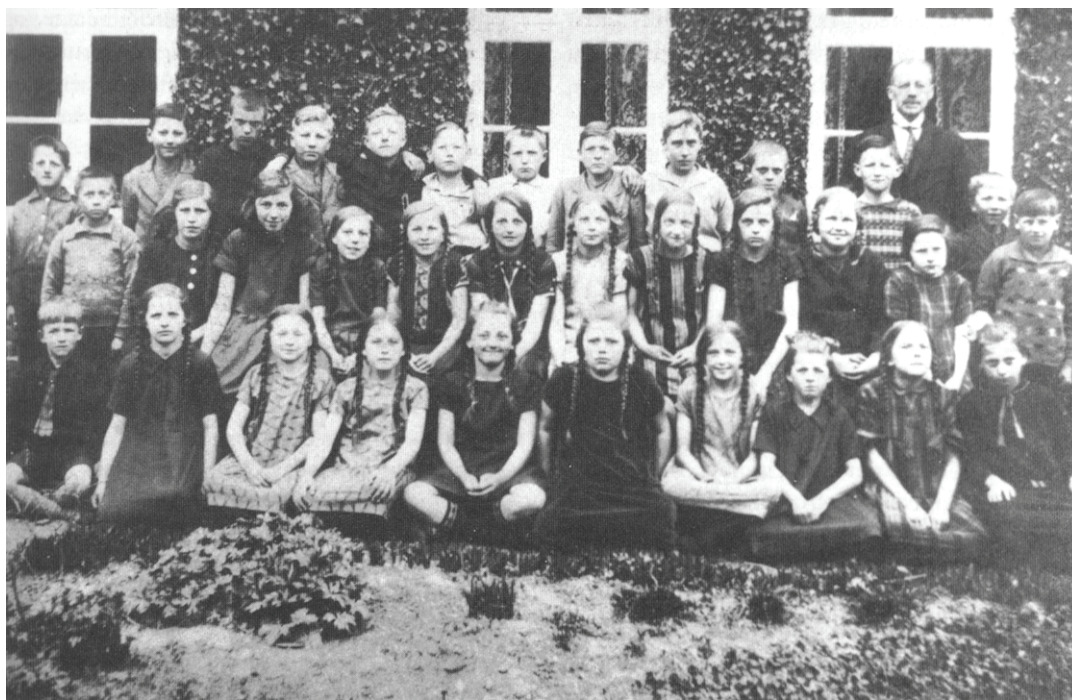
Enhver, som låner af bibliotekets bøger, er forbundne til at behandle dem vel og tilbagelevere dem i rette tid. Forser nogen sig her imod, så kan bestyrelsen idømme ham en mulkt efter forseelsens beskaffenhed, eller udelukke ham fra adgang til biblioteket.

Dersom en bog beskadiges, så erstattes skaden efter bestyrelsens skøn. Finder den pågældende erstatningen for høj, så betaler han bogen efter bogladepris og beholder det beskadigede eksemplar.

Skulle en bog forkomme for nogen af læserne, så betaler han ligeledes den efter bogladepris.

Dersom nogen beholder en for længe, og som skriftlig påmindes af bibliotekaren om, at levere den inden en vis kort frist, uden at holde sig dette efterrettelig, så betragtes bogen som bortkommen, og den skyldige betaler den, imod at beholde den, ifald den atter skulle komme tilstede.

Dersom en bog, som er bleven beskadiget eller er forkommen, var så gammel eller så forslidt, at den derved var bleven mindre brugbar, så kan bestyrelsen af hensyn dertil nedsætte erstatningen noget under bogladeprisen.

Elever fra Heltborg Skole ca. 1927.

§ 20

Biblioteket efterses så ofte, bestyrelsen anser det fornødent eller amtsrådet forlanger det, og altid i slutningen af det år, da en af dens afdelinger aftræder. Synet foretages, efter at nye medlemmer er valgt, og de nyvalgte tager del i forretningen.

Udfaldet af synet indføres i bestyrelsens protokol, og en afskrift deraf udlægges til offentlig eftersyn tillige med regnskabet, og indsendes derefter med dette til amtsrådet. (Litra A).

§ 21

Dersom der i pastoratet er oprettet et læseselskab, hvis medlemmer betaler et årligt bidrag af i det mindste en skæppe bygs værdi, og bestyrelsen finder selskabets indretning hensigtsvarende, så skal et sådant selskab være berettiget til at låne de til biblioteket anskaffede nye bøger, forinden de hensættes i biblioteket til almindeligt udlån.

Som almindelig regel for sådant lån gælder, at selskabet beholder hvert af de større bind, 20 ark eller derover i lige så mange uger som selskabet tæller medlemmer, og mindre bøger i kortere tid, hvilken bestyrelsen nærmere bestemmer, ligesom denne også bestemmer, om selskabet kan beholde småpjecer på enkelte ark i lige så mange dage eller dobbelt så mange dage, som selskabet har medlemmer.

Bøgerne leveres til selskabets formand, der

sørger for, at de under udlånet er forsynet med omslag og bliver vel behandlede, samt at de tilbageleveres til bestyrelsens formand til rette tid.

Leveres disse bøger ikke tilbage den bestemte tid i aldeles ubeskadiget tilstand, så har selskabet for fremtiden tabt sin fortrinsret til at låne af bibliotekets bøger, og selskabets formand er ansvarlig for hvad fejl, der er begået uden at han kan undskylde sig med, at skaden eller forsinkelsen hidrører fra et eller andet af selskabets medlemmer.

Er der flere læseselskaber i pastoratet af ovennævnte beskaffenhed, så udlånes bøgerne efter bestyrelsens bestemmelse først til det ene, og efter deres tilbagekomst til det andet selskab, inden de hensættes i biblioteket.

Skulle et læseselskabs årlige bidrag være noget mindre end en skæppe bygs værdi, så afgør bestyrelsen, hvor vidt det desuagtet kan tilstås den nævnte fortrinsret (Litra A).

§ 22

Dersom nogen af velvilje for biblioteket og for at fremme dets virksomhed ville betænke det med gaver af gode bøger eller af penge, da vil sådant være at modtage med erkendtlighed og at indføre i protokollen. Bestyrelsen kan også tilstå en sådan velgører den i forrige omtalte fortrinsret for kortere eller længere tid. (Litra A).

§ 23

Bestyrelsen sørger for at kun sådanne bøger får plads i biblioteket, som er forfattede i sund kristelig ånd, for så vidt de står i nærmere eller fjernere berørelse med religionen. Da en forfatters religiøse anskuelser som oftest giver sig tilkende i hans værker, om disse end ikke ligefrem afhandler religiøse materier, og hans personlige overbevisning sjældent undlader at gøre indtryk på læseren, så ville det være ønskeligt, om bestyrelsen kunne holde sig alene til sådanne forfattere, som er gennemtrængt af sund kristelig tro og af iver for at befordre deres medmenneskers kristelige dannelse.

For at befæste troen på Gud ved udbredelse af kundskab om hans egenskaber og hans gerninger og om hans styrelse, bør biblioteket tillige med andre nyttige bøger også efterhånden forsynes med sådanne, som på en fattelig måde meddeler kundskab om naturen og dens kræfter og om historiske begivenheder.

I det hele taget bør bøgerne dels være belærende i de forskellige kundskabsgrene og dels forædlende og underholdende. Ved siden af sådanne bøger, som kunne være passende for alle, anskaffes tid efter anden også sådanne, som har hensyn til de forskellige læsers tarv med hensyn til deres alder eller deres livsstilling og vilkår, og navnlig sådanne som indeholder trøst for lidende og sørgende.

Efterhånden forsynes biblioteket også med et godt udvalg af bøger for børn og den barnlige alder. (Litra A).

§ 24

Fremfor alt våger bestyrelsen over, at der ingen skadelige eller farlige bøger får plads i biblioteket, og skulle der desuagtet findes en sådan, bør den brændes og hverken sælges eller bortgives, for ikke at udsætte nogen for den fare, der kan være forbunden med dens læsning.

Som farlige bøger anses sådanne, som kunne forvirre den unges og ubefæstedes religionsbegreber eller svække hans kristelige tro, eller ophidse indbildningskraften og besmitte sædelighedsfølelsen, og over alt sådanne, som på en letsindig måde omtaler dyden og lasten.

§ 25

Bestyrelsens bestræbelser for ved bøgernes valg at imødekomme læsernes ønsker, bør ikke gå så vidt, at den skulle anse sig forbunden til ube-

tinget at rette sig efter dem. Den vil tværtimod, i tilfælde af uoverensstemmelse, have den opgave ved siden af en hensigtsmæssig tillem্পning at bestræbe sig for at lede smagen i en rigtig retning. (Litra A).

§ 26

Jeg håber, at bestyrelsen, når den ser (sig) i stand dertil, efter bedste evne vil bestræbe sig for at forsyne enhver i omegnen, der har lyst til at læse og vil afhente bøger fra biblioteket, med god læsning.

Vel vil bibliotekets indtægter kun være ringe i begyndelsen, men så længe de halve renter årligt tillægges fonden, vil denne, når man forudsætter 4 % renter, sandsynligvis fordobles omtrent hvert 36. år, og bestyrelsen vil således med tiden få så meget at disponere over, at den uden vanskelighed vil kunne udvide sin virksomhed.

Når biblioteket, som en følge af indtægternes fordobling, bliver således forsynet med bøger, at bestyrelsen i forøget grad ser sig i stand til at virke i omegnen, så kan den sørge for at tilfredsstille læselysten ved hvilke midler, den finder tjenligt. Navnlig kan den sætte sig i forbindelse med en eller anden mand, der interesserer sig for læsning og som har lejlighed til at danne en læsekreds om sig. En sådan mand kunne da leveres et større antal bøger på en bestemt længere tid, i hvilken han kunne sørge for deres udlån blandt de øvrige læsere, og derefter få dem ombyttet med andre.

Ligeledes kan bestyrelsen træde i forbindelse med nogle af omegnens sogneforstandskaber, for at erfare, om der i en eller anden del af deres distrikter kunne være anledning til at prøve en lignende fremgangsmåde.

§ 27

Når biblioteket ved de forøgede indtægter måtte få evne til at gøre større opofrelser for at tilfredsstille de pågældendes trang til læsning, så kan bestyrelsen indkøbe gode bøger for at bortskænke til sådanne offentlige almuebiblioteker, som den finder at være velbegrundede, men som ikke formår at forskaffe sig de fornødne bøger. Da bøger i almindelighed ikke er til mere nytte for den enkelte som har dem alene, end de kan være for hver enkelt i et helt selskab, så bør der kun undtagelsesvis, og først når bibliotekets indtægter er blevet noget rundelige, skænkes bøger til ejendom for enkelte personer,

og da kun til sådanne, som ved flittig og tænkning i forening med en kristelig og sømmelig vandel har gjort sig værdig til slig opmærksomhed, og kun sådanne bøger som kunne ventes at være modtageren til daglig nytte, f.eks. en ordbog, en håndbog, en gudelig bog, en lærebog i en eller anden videnskab osv.

Hvo der en gang er blevet skænket en bog, kan ikke i et længere tidsrum, f.eks. 12 eller i det mindste 6 år, tilstås en lignende gave, og da kun med amtsrådets samtykke.

§ 28

Dersom det måtte anses bedre, når biblioteket er blevet sat i stand til at virke i omegnen, at bestyrelsen bestod af flere medlemmer, og at disse blev valgt i en videre kreds, og om der så måske skulle vælges færre i Visby og Heltborg sogne, end det i foregående første § bestemte antal, for at formindske byrden for denne kommune så kan bestyrelsen indgive forslag derom til amtsrådet, som derefter bestemmer, hvilke regler der i fremtiden vil være at følge i stedet for af de foranførte, som derved vil blive forandrede eller ophævede.

§ 29

Hvor længe fonden årligt skal vedblive at forøges ved tillægget af de halve renter, drister jeg mig ikke til at have nogen mening om, da det tidspunkt, til hvilken videre forøgelse måtte anses overflødig, ligger så langt borte i fremtiden. Kun skal jeg tillade mig det forslag, at bibliotekets bestyrelse tager under overvejelse, enten når de fulde årlige indtægter er stegne til 300 rdl. (tre hundrede rigsdaler) eller noget tidligere, ifald amtsrådet og bestyrelsen derom er enige - om det ville være hensigtsmæssigt, endnu for en tid at tillægge de halve renter, eller om tillægget skulle nedsættes til en trediedel, eller om det skulle fastsættes til en vis sum, f.eks. 100 rdl. årligt, og at den derefter gør indstilling til amtsrådet, som da afgør, hvorledes der skal forholdes i et vist bestemt tidsrum. Efter dette tidsrums udløb kunne det da på samme måde overlægges og bestemmes, om det tillæg, der sidst blev fastsat, endnu skulle vedblive i et følgende tidsrum, eller det skulle nedsættes til en mindre kvotedel af indtægterne; eller ifald det var bestemt til en vis sum, om denne da fremdeles skulle være uforandret. Og således fremdeles, indtil det måtte befindes, at tillægget til fonden burde

ophøre.

Det måtte formentlig iagttages, at nedsættelsen af tillægget sker gradvis, f.eks. fra halvdelen til trediedelen og fra trediedelen til en fjerdedel af de årlige indtægter, og ikke i for store spring eller med for korte tidsrum, for ikke alt for pludseligt at berøve fonden den forøgelse, som muligt endnu kunne være ønskelig. (Litra A).

§ 30

Skulle der i fremtiden også ad andre veje gives let adgang til at få bøger, og bibliotekets fond vedblive at forøges, indtil indtægterne bliver så rigelige, at det ikke kan anses fornødent at indkøbe bøger for alle de af de til brug bestemte indtægter, der kunne blive tilovers fra andre nødvendige udgifter, så kan bestyrelsen med amtsrådets samtykke anvende en del af indtægterne til på anden måde at fremme oplysning og sædelighed. Uden at være noget forslag til en bestemt virksomhed i en så fjern fremtid, skal jeg blot ytre det ønske, at bestyrelsen vil have sin opmærksomhed henvendt på børnenes hensigtsmæssige opdragelse fra den tidligste alder, og på hvad der kan bringe yngre og ældre videre i sand dannelse, end de kunne bringes ved de ifølge de bestående love føjede foranstaltninger. (Litra A).

Heltborg den 7. aug. 1863

Søndergaard

Søndergaard havde udfærdiget en omfattende uddybende forklaring til ovenstående paragrafer, hvor han redegjorde for baggrunden og gav anvisninger på, hvordan de kunne føres ud i livet.

Bilag A

- til fundatsen for Heltborg sognebibliotek, dateret den 7. aug. 1863.

Han indledte med en del overvejelser over bibliotekets økonomi. Fondens ville efter 36 års forløb være fordoblet, og der ville til den tid være ca. 170 rdl. til rådighed til forbrug, det vil sige til erstatning for slidte bøger og til nyan-skaffelse. Inden århundredet var til ende ville man råde over mindst 1000 rdl.

Jeg har anset det aldeles nødvendigt, at fonden årligt måtte forøges med tillæg af de halve renter, for at den i tidens længde skal kunne være i stand til at vedligeholde og udvise biblioteket.

Vedrørende de valgte medlemmer anførte han, at det ville være til bibliotekets fordel, om de boede spredt over sognet, så beboerne havde et medlem i nærheden, så de kunne få efterretning om biblioteket fra første hånd og derved få styrket interessen for biblioteket.

Til 8. §

Ved den bestemmelse at ansvaret i påkommende tilfælde hviler på bestyrelsens samtlige medlemmer, en for alle, og alle for en, håber jeg, at bestyrelsen vil være tilstrækkeligt opfordret til altid at vælge en vederhæftig mand til regnskabsfører.

Til 14. §

Da bibliotekets indtægter i begyndelsen er så små, at der ikke i lang tid kan tages af dem til at erstatte bibliotekaren for hans ulejlighed, så har jeg i denne paragraf gjort forslag til en måde at skaffe ham nogenlunde erstatning på, uden dog at pålægge bestyrelsen nogen forpligtelse til at det givne vink, for ikke at foregribe den, om den skulle vide en bedre udvej til at opnå øjemedet.

Jeg havde tidligere tænkt mig, at bøgerne skulle udlånes aldeles frit, men jeg tror dog heller ikke, at det ville skade noget, om det kostede læserne nogle skillinger at benytte biblioteket, da den udgift, som efter bestemmelserne skal udredes ikke kan blive følelig for nogen. Enhver læser vil vistnok indrømme, at når man har bøgerne frit, bør man ikke tillige forlange, at nogen uden erstatning, skulle sørge for deres udlån og deres vedligeholdelse.

Til 18. §

Jeg ville ønske, at biblioteket kunne stå åbent ligesåvel for udensogns læsere, som for kommunens egen befolkning, thi derved ville bøgerne blive mest brugte af dem, der havde mest lyst til at læse dem; og den, der vil påtage sig at afhente og aflevere bøgerne i længere afstand, vil vist nok også læse dem med Nytte. Læselysten er heller ikke endnu så almindelig her i sognet, at der jo nok kunne blive en bog til enkelte fremmede, og i den tid, da de ellers står ledige i biblioteket, måtte de hellere prøve at virke noget godt i omegnen.

Skulle man frygte for, at fremmedes optagelse ville give anledning til, at sognets egne beboere ville komme til vente for længe efter de ny anskaffede bøger, kunne man betinge sig, at de

fremmede først fik dem, efter at de havde stået i biblioteket en vis tid, f. eks et år til sognebeboernes afbenyttelse. Til gengæld kunne man måske i betragtning af den længere transport tilstå de fremmede ret til at låne flere bøger på en gang og beholde dem i længere tid.

Til 23. §

Da de indtryk, som et menneske har modtaget i sin barndom ved gode bøgers læsning ofte er til velsignelse for ham hele livet igennem, så måtte jeg anse det for vigtigt, at biblioteket blev forsynet med et godt udvalg af bøger for børn og den barnlige alder. (Naturligvis menes ikke ABCerne). Og da sådanne bøger ikke plejer at have plads i offentlige biblioteker, troede jeg det ikke kunde være overflødigt at gøre en udtrykkelig bestemmelse derom.

Til 25. §

Det følger nok af sig selv, at da biblioteket har en bestyrelse, så er det denne, der må afgøre, hvilke bøger der bør anskaffes. Skulle imidlertid den tanke gøre sig gældende for læserne, at bestyrelsen var forpligtet til at rette sig efter deres ønsker, så kunne derved let foranlediges en for begge parter ubehagelig og for bibliotekets virksomhed skadelig misstemning; og dette antog jeg kunde forebygges, når fundatsen med udtrykkelige ord bestemte forløbet.

Navnlige kunne det nok tænkes, at nogle deltagere ville have en alt for overvejende lyst til romanlæsning, men så gerne jeg end erkender det gode ved mange af vore romaner, og så meget jeg end derfor ønsker, at biblioteket med tiden måtte komme i besiddelse af et godt udvalg af dem, så tror jeg dog, det ville være meget uheldigt, om denne slags skrifter blev anskaffet i et uforholdsmæssigt stort antal, da udelukkende romanlæsning vist nok i flere henseender kunne have skadelige følger.

Bilag B

- til fundatsen for Heltborg sognebibliotek
Forslag til vedtægter for biblioteket med hensyn til bøgernes udlån osv.

1. §

Bibliotekaren besørger bøgernes udlån og indfører såvel udlånet som tilbageleveringen i lånejournalen efter et af bestyrelsen leveret eller

approberet skema. Denne protokol er enhver deltager i biblioteket berettiget til at se til enhver tid, når der udleveres og afleveres bøger.

2. §

Bøgerne udleveres en gang ugentlig på den dag og til det klokkeslet, som bestyrelsen bestemmer. Til samme tid i den følgende uge kan en lånt bog tilbageleveres og en anden fås i stedet for. Hvo, der vil låne en bog, bør kunne opgive dens nummer, da det ikke kan forlanges af bibliotekaren, at han skal oplede dens navn i kataloget.

Når nogen vil låne en bog, kan bibliotekaren forlange bevis fra bestyrelsens formand for, at han er optaget som deltager i biblioteket.

3. §

Dersom en læser ønsker det, kan han beholde en bog i 14 dage, når han melder det ved modtagelsen, undtagen en anden også har forlangt bogen, og den er mindre end 12 ark; thi i dette tilfælde pålægger bibliotekaren ham at levere den tilbage efter en uges forløb.

4. §

Ønsker nogen at beholde bogen længere end 14 dage, kan bibliotekaren tilstede det, når ingen anden imidlertid begærer den. Men han kan pålægge læseren at melde sig efter 14 dages forløb for det tilfælde, at en anden skulle forlange den eller har forlangt den.

5. §

Forlanger nogen en bog, som ikke er til stede, så optager bibliotekaren deltagerens navn og bogens nummer, og den som har begæret den, får den da, når den kommer tilbage.

6. §

Når en begærer en bog, som en anden eller flere i forvejen har forlangt, så udlånes den til dem eller den ene efter den anden i den orden, i hvilken de har begæret den, med mindre nogen af dem tidligere har lånt bogen, eller har beholdt bøger over tiden, i hvilket tilfælde de har fortrinet, som ikke i forvejen har haft bogen, og som altid har leveret bøgerne tilbage til den bestemte tid.

7. §

Er der flere som til samme tid begærer en bog, så udleveres den til dem efter den i slutningen af

foregående paragraf angivne orden. Under ellers lige omstændigheder udleveres bogen først den, som sidst i den længste tid været stadig deltager i biblioteket.

8. §

Ingen må gøre fremlån af bibliotekets bøger. Dersom nogen udlåner en bog til en anden deltager, bøder han derfor 1 skilling, og har han lånt den til nogen, som ikke er deltager i biblioteket, bøder han en mark rigsmønt. Gentager han forseelsen, bøder han det dobbelte, og begår han den tredje gang, udelukker bestyrelsen ham fra adgang til biblioteket.

9. §

Ingen kan låne mere end et bind ad gangen. (Se slutningen).

Fra denne regel kan bestyrelsen dog gøre undtagelse, når to bøger er således forbundne i indholdet, at den ene ikke kan læses uden den anden, og ligeledes for deres vedkommende, der er så små, at de hver for sig ikke indeholder læsning nok for en Ny. Men hvo, der af de sidstnævnte låner 2 bøger på en gang er betinget forbunden at levere den ene (dem begge) efter 8 dages forløb.

Af sådanne bøger, som i længere tid har stået i biblioteket, så at det kan antages, at enhver, som havde lyst til at læse dem, også har haft lejlighed dertil, kan bestyrelsen ligeledes tillade, at der udlånes flere dele på en gang til en og samme læser, når den finder tilstrækkelig grund dertil.

10. §

Dersom nogen deltager beholder en bog over den bestemte tid, så påminder bibliotekaren ham om, at han i gentagelsestilfælde vil være nødt til at indberette det til bestyrelsen. Og om forseelsen gentages, og en anden imidlertid forgæves har forlangt den tilbageholdte bog, så er bibliotekaren forpligtet til at anmelde sagen for bestyrelsen, der kan idømme den forsømmelige en passende bøde, eller endog efter omstændighedernes medfør udelukke ham fra adgang til biblioteket.

Når nogen kommer med sin bog først en time efter det klokkeslæt, der er bestemt til bøgernes udlån, og bogen imidlertid forgæves har været forlangt af en anden, så betragtes bogen som utilbørligt tilbageholdt, og forseelsen pådrager

den pågældende samme ansvar, som om bogen slet ikke var leveret den dag, da forseelsen har samme følger, som om bogen blev leveret en uge senere, hvilket især ville være utilbørligt, når det gjaldt om en bog, som måske andre længtes efter at gøre bekendtskab med.

Enhver deltager må være ansvarlig for de bøger, han låner og levere dem uskadt tilbage. Bliver en bog beskadiget under udlånet, så bemærker bibliotekaren det i protokollen og melder det til bestyrelsen; og den, i hvis værge skaden er sket, er pligtig til at erstatte den efter bestyrelsens skøn. Finder den pågældende erstatningen for høj, betaler han bogen efter bogladepris og beholder det beskadigede eksemplar som ejendom, dersom det for sig udgør et selvstændigt hele. Er bogen derimod en del af et større værk, hvoraf en sådan enkel del ikke kan fås særskilt, så betaler vedkommende enten den idømte skadeserstatning, eller og hele værket, i hvilket sidste tilfælde han får alle tilhørende bind udleverede fra biblioteket.

12. §

Om nogen end ikke just beskadiger bøgerne, men dog omgås dem med uskånsomhed, så at de ved tilbageleveringen bærer spor af skodesløs behandling, så advares han derom, og i gentagelsestilfælde bliver han at idømme en efter omstændighederne passende bøde eller at udelukke fra biblioteket.

13. §

Dersom nogen forkommer en bog, så anmelder bibliotekaren det for bestyrelsen, der pålægger vedkommende at betale den efter bogladepris. Om nogen beholder en bog for længe og så skriftligt påmindes af bibliotekaren om at levere den inden en bestemt kort frist, uden at han holder sig dette pålæg efterrettelig, så betragtes bogen som bortkommen og den skyldige betaler den imod at beholde den, ifald den atter skulle komme til stede.

14. §

Til erstatning for bibliotekarens ulejlighed med at vedligeholde bøgerne med omslag osv. betaler enhver af deltagerne i biblioteket ham en af bestyrelsen fastsat årlig kendelse. Denne kendelse betales, når læseren første gang i et år låner en bog, og den gælder indtil den pågældende nytårsdag, hvor efter den igen betales for

det følgende år.

Hvo der ikke tidligere i årsløbet har benyttet biblioteket, men ønsker at begynde dermed efter mikkelsdag, betaler for dette år kun den halve kendelse, når han med det samme vil betale den hele kendelse for det påfølgende år.

Dersom nogen, før et år er udløben, afgår som deltager, enten efter eget ønske eller ifølge bestyrelsens beslutning, så kan han dog ikke gøre fordring på tilbagebetaling af nogen del af den for året betalte kendelse, om end en større del af året er tilbage ved hans aftrædelse.

15. §

Om nogen af læserne tror sig beføjet til klage over bibliotekaren, så henvender han sig med sin klage til bestyrelsen.

16 §

Hvo der låner af bibliotekets bøger, forbinder sig med det samme til at følge disse vedtægter og til at underkaste sig bestyrelsens i overensstemmelse dermed tagne beslutninger. (Se slutningen).

18. §

Børn og tyende kan også låne af bibliotekets bøger, når deres fader eller husbond på en for bestyrelsen tilfredsstillende måde vil påtage sig ansvaret for bøgernes behandling og rigtige tilbageleveringen, samt for den betaling, som bestyrelsen i påkommende tilfælde muligvis måtte finde sig beføjet til at fordre af dem.

Legatet blev ophævet i 1984. På grund af inflationen var omkostningerne ved at administrere det for store til, at det lønnede sig at lade det fortsætte. Legatkapitalen blev brugt til at udsmykke Heltborg bibliotek med et billede af Heltborg kirke tegnet af Ellen Raadal og et keramikfad lavet af Torsten Mosumgaard. Da biblioteket blev nedlagt, blev udsmykningen flyttet til Heltborg Forsamlingshus.

Noter: Folkebibliotekernes forgængere.

Legatets fundats med videre fra Sydthy kommunes arkiv.

Tak for oplysninger beredvilligt stillet til rådighed af bibliotekar Ejnar Vestergaard, Heltborg og Aksel Kirk, Elsted.